

Бурлака Юлія Юріївна – студентка факультету іноземної філології
Державного закладу

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського»;

Петінова Оксана Борисівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного
закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського».

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ ЯК СПОСІБ ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО

Поширена донедавна впевненість у прогресивному розвитку людства відсувала питання про сенс історії на задній план. Домінувало переконання, що у суспільстві відбувається еволюційний поступ від менш досконалого до досконалішого. Однак катаклізми ХХ ст. — руйнівні війни, диктатури, геноцид, криза природи — викликали сумніви щодо правильності цього переконання. У ХХІ ст. за переходу суспільства від індустріального до інформаційного перестають діяти усталені цінності, що ґрунтувалися на пріоритеті антропоцентризму, а нові ще не сформувалися. У такій ситуації філософія історії як філософське трактування та осягнення історичного може відіграти важливу роль в усвідомленні суті історичного моменту та пошуках відповідей на виклики історії. Філософія історії повинна стати не лише засобом освоєння історичної пам'яті, а й чинником формування історичної свідомості. Особливо актуалізується ця її роль у кризові періоди суспільного розвитку, коли руйнується сталий устрій життя.

Величезний емпіричний і теоретичний матеріал, накопичений філософією історії, потребує переосмислення і нових методологічних підходів. Необхідна не лише ефективніша теорія класифікації нагромадженого досвіду, а його актуалізація з метою затребуваності у майбутньому. Філософська картина світу кожної епохи формує певну парадигму — дисциплінарну матрицю освоєння світу, яка має власні обсяг пізнання й можливості, правила й винятки, концептуальне бачення. Усім науковцям можуть бути притаманні фантазії, погляди та уподобання (поширена думка, що філософи більш схильні до схематизму, формалізму, а історики — суб'єктивніші, бо на їхній світогляд впливає національна належність).

Термін «філософія історії» вперше використав французький філософ-просвітитель Вольтер (1694—1778) тоді, коли його сучасники вважали, що життя людини або народу є лише відображенням певних кліматичних чи географічних умов середовища існування, а історія як наука розвивається за законами природничих наук. Хоча за епохи Просвітництва були сформовані стандарти раціонального мислення, її мислителі були далекі від обґрунтування висновку про те, що людина є творцем історії. На духовному світі людини першим зосередився представник німецької класичної філософії І. Кант (1724—1804). Епоха Просвітництва заклала підвалини для новітньої філософії історії. Її об'єктом став історичний вимір людського буття, а предметом — уявлення про мету і сенс історії, її зв'язок із гуманітарними і природничими науками. Таке розуміння об'єкта і предмета філософії історії зробило її найважливішим чинником формування світогляду, який допомагає побачити ймовірні шляхи суспільного розвитку і, можливо, уникнути трагічних помилок.

Особливий статус філософії історії пояснюється тим, що вона досліджує розвиток соціуму, єдність і різноманіття історичного процесу; розглядає проблеми соціального детермінізму, встановлює істинність або вірогідність історичних фактів і подій. Все це і є підставою для сприйняття філософії історії як логіки розвитку суспільства. Завдяки філософії історії у ХІХ ст. було сформовано уявлення про

історію як процес, основою якого є певні тенденції (Гегель, Маркс, Дільтей, Віндельбанд, Ріккерт та ін.). За цими тенденціями приховані закони розвитку суспільства, особливості яких зумовлює єдність раціонального й ірраціонального в життєдіяльності людини, яка впливає на специфіку прояву загальних законів всесвіту і визначає принципову відмінність законів розвитку суспільства від законів розвитку природи.

Німецький філософ Гегель (1770—1831) заперечував саму можливість підпорядкування гуманітарної думки природничому знанню. У гуманітарній думці, що основана на абстрактних ідеях, він вбачав стрижень уявлень про історичний процес, але межі історії звужував до політичної історії. Німецький філософ і економіст К. Маркс (1818—1883) істотно розширив їх за рахунок економічної історії, але він не звернув уваги на взаємозв'язок духовного життя суспільства та економіки. Більше того, Маркс вважав духовне життя суспільства одним із наслідків економічного життя.

У XX ст. окреслилася принципова відмінність об'єкта гуманітарного знання (гуманістики) від об'єктів вивчення природничих наук. Вона полягає в тому, що будь-яке гуманітарне знання, в т. ч. історичне, на відміну від природничого, відзначається унікальністю, неповторністю, впливом особистості як творця, так і дослідника, містить певні елементи суб'єктивності. Роль базового чинника виконує філософський світогляд і його похідні (прикладні) форми: політичне і правове, етичне й естетичне, а також наукове. Світогляд на рівні буденної свідомості тяжіє до феноменального осягнення минулого, а теоретичної — виводить на сутнісне освоєння минулого й істотно знижує суб'єктивність його осягнення й аксіологічної інтерпретації.

Об'єктом історії є емпіричне (грец. *empeiria* — досвід) минуле, а предметом — історичний час у конкретних формах його прояву, основною з яких є історія самореалізації природних прав людини, особистості. Оскільки філософія як наука зосереджена на сутності суб'єктів, то суб'єктом і предметом філософії історії стають певні узагальнення.